

'בישול פתילה'. נראה שבית דין היו מתקינים חתיכות אבר (= עופרת) לנשרפים, והיו עושים אותן כעין פתילות ארוכות וצרות – כדי שתשלוט בהן האור ויהיו ניתכות במהרה (יד רמה סנהדרין נב).

*

(ע"ב) 'לא ממקדש אתה מתיירא אלא מי שהזהיר על המקדש' –
 'אין לירא מדבר מקודש אלא ממי שהזהיר על הדבר, ואפילו מאדם מקודש ותלמיד חכם' (יבמות
 1.) 'י"ג מידות והדרכות לר"צ הכהן זצ"ל מלובלין, וע' שו"ת מהרי"ל א).

'... דבאמת כל עיקר הדת היה כדי לעקור מלכות בני ישראל עניני עבודה זרה ולהראות להם כי לא ראו כל תמונה וכמו שהארכתי לעיל, כי אין קדושה בשום נברא רק להבורא יתברך, וזה שאמר שלא תדמו כי ההר הוא ענין קדוש ובסיבתו נגלה השם עליו, לא כן בני ישראל כי במשך היובל וכו' יעלו בהר, והוא מעון חיות ובהמות, רק כל זמן שהשכינה עליו הוא קדוש מסיבת קדושת הבורא ית"ש. ... וזה רעיון נכבד.
 ולכן בבית עולמים שקדושתן לעולם, לכן שלא ידמו שיש קדושה בעצם הבנין לכן מותרים ליגע כל הטמאים אף טמאים מאחוריו, וכמו שדרשו בתורת כהנים... דמאחוריו מותרין ליגע בו כל הטמאים, להראות דרך ממי ששכן שמו בתוך הבית הזה אתה ירא, שבפנים הלוחות והעדויות ומשכן הכבוד ובפנים ממנו קודש, לא מאחוריו, ודו"ק' (מתוך משך חכמה סדר יתרו יט,ג).

דף ז

'זמה עבודה שהיא חמורה ודוחה שבת רציחה דוחה אותה שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות...'
 בשיטות הראשונים כדן לקיחת הרוצח מהמקדש – ע' במובא בסנהדרין לה.

'הדר אמר קבורת מת מצוה תדחה שבת מקל וחומר... תלמוד לומר לא תבערו'. פירוש, כיון שגילה הכתוב שרציחה אינה דוחה שבת, שוב אין להביא מת מצוה מקל וחומר שהרי יש להוכיח מרציחה שאף על פי שדוחה עבודה אינה דוחה את השבת (רשב"א).

'ואמר עולא מה טעם...' על 'ביאה במקצת' ואפשרות הכנסת הבהונות שלא כדרך – ע' במובא בזבחים לב.

(ע"ב) 'מוטב שיבא עשה שיש בו כרת וידחה עשה שאין בו כרת. ואמר רבי יוחנן, דבר תורה אפילו עשה אין בו'. התוס' פרשו שרבי יוחנן לפרש בא ולא לחלוק, שרבי יוחנן אינו תנא אלא אמורא. וכן כתבו התוס' בכמה מקומות שרבי יוחנן אינו חולק על תנאים (ע' כתובות ח. נדה כג: פסחים צב. יומא ג: ד"ה דרביה. וע"ש בזבח תודה ד"ה לעשות. וכ"כ רש"י בפסחים צב. ורמב"ן ורשב"א ועוד). ואולם כמה ראשונים כתבו שרבי יוחנן חלק על תנא דברייתא (ערש"י זבחים לב: וראשונים כאן בשם רש"י; מאירי; ר"ש כלים א,ח; תורי"ד נזיר מד:); אם משום שריו"ח תנא ופליג, כרב (ע' רמב"ן שבת קיד. וכ"כ המאירי: 'שריו"ח בסוף התנאים היה מיד וכדאי הוא לחלוק עם ברייתא'. וכ"כ מהר"ל בהדושי אגדות ב"מ פד. בשם הגמרא. וצ"ע. וע"ע חזו"א אה"ע קמה; פתח עינים כתובות

ח, או י"ל משום שהיה מקובל מרביתו התנאים כן (כן מבואר באו"ז הל' עירובין קכט שריו"ח חולק על תנאים משום שכך קיבל מרביתו התנאים. וערש"י פסחים צב. ד"ה חצר – שקיבל זאת ריו"ח מרבו. ובוזה מיושבים דברי רש"י בזבחים כב: מקושית התוס' שם. וכיו"ב יש בשפת אמת הגיגה טז: שפירש כיצד ריו"ח חלק שם על כל התנאים שצ"ל שמצא כן באיוו ברייתא. וע"ש במרומי שדה), או יש לומר שתלוי הדבר במחלוקת תנאים האם טבול יום דזב כזב דמי אם לאו (ער"ש כלים א, ח וריטב"א כאן).

ולהלן (כז:): הקשו על ריו"ח ממתני' ואמר איני יודע מי שנאה – שודאי לא יחלוק ריו"ח על משנה [ואפילו רב דתנא ופליג יש אומרים שאינו חולק על משניות. ע' במובא ביוסף דעת ב"ב קע:], בפרט שלריו"ח עצמו הלכה כסתם משנה, ועל כן הוצרך לומר שאינה משנה וכדרך שאמר על משנת מסרק להלן מג. ע"ש.

וע"ג גם להלן בסוף הפרק וכי תימא זאת ולא סבירא ליה, והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה וע"ש מג. ועוד כיו"ב – יש מקום לדייק שלולא הכלל הלכה כסת"מ לא קשה אם אינו סובר כן.

יש להעיר מעוד מקומות: ירושלמי שקלים (ו, ג) 'תני על של כסף... בשם ר' יוחנן לית כאן של כסף'. [אכן בבאור הגר"ח קניבסקי שליט"א מבואר שמתקן גרסת הברייתא. ובלאו הכי יש לומר שמכריע המשנה שם כנגד הברייתא ואינו חולק על דעת עצמו. וע"ש בקרבן העדה].

יומא מג, ב 'ורבי יוחנן לא מיבעיא דלתנא לא ציית' וכו'.

ע"ו ו: 'תניא כוותיה דר"ל' ובתוס' שם ד"ה תניא.

וע"ע תוס' ב"מ מא: ד"ה קרנא; ריטב"א ע"ז כז. גבורות ארי יומא פ; הקדמת המו"ל לשו"ת מהרי"ק השלם. וע"ע במובא בזבחים לב:

'מאי חצר החדשה? אמר רבי: שחדשו בה דברים ואמרו טבול יום לא יכנס למחנה לזיה'. פירש מו"ר הרב מפוניבו' וצ"ל דלא הוסיפו איסור על הטבול-יום אלא חידשו תוספת קדושה בחצר, וממילא נאסר הטבול יום' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

יש מי שפירש 'חצר החדשה' ממש, שבנה חצר חדשה שלא נתקדשה בקדושת מחנה לזיה, לצורך טבולי יום – מאחר וגזר שלא ייכנסו למחנה לזיה (עפ"י משך חכמה נשא ה, ב. ובדרך הפשט כתב הרד"ק (דברי הימים-ב) כ) שחדשו את החצר וחזקוה).

– לפני החצר החדשה בגימטריא: טבול יום לא יכנס במחנה של לזים (שו"ת זכרון יוסף בסוף הספר. מובא בגליון הש"ס הוריות ה:).

זאמר עולא: מה טעם, הואיל והותר לצרעתו הותר לקרויו'. סברא זו שייכת רק לענין ההתר להכניס בהונותיו לעזרה, שהואיל והותר למצורע כשהוא מחוסר כפורים לעשות כן הגם שאר מחוסרי כפרה אסורים, הותר גם לקרויו, אבל אין מועילה סברא זו לענין ההתר להיכנס להר הבית [ועל כן הוצרכו לסברת 'בא עשה שיש בו כרת וידחה עשה שאין בו כרת], מפני שכל מחוסר כפורים מעולם לא נאסר להיכנס לשם ואין בזה התר מיוחד למצורע עד שתאמר 'הואיל והותר הותר', על כן כשהוא טבול יום לקירויו היה אסור להיכנס לשם לולא מצות פסח שיש בה כרת (עפ"י תוס' ישנים; תוס' ושיטמ"ק זבחים לג רע"א).

א. נפקא מינה שאין לו התר אלא למצות פסח שיש בה כרת, אבל אם היה מועיל הטעם ד'הואיל' היה מותר להיכנס בלאו הכי. וכן מטעם 'הואיל' נראה שהיה מותר אף אם לא טבל לקירויו (וכ"מ במאירי), אבל עתה אפשר שאסור, לפי הנראה מדברי הרי"ב א בתוס' פסחים נט. שעשה שיש בו כרת אינו דוחה עשה שא"ב כרת שלא בעידינה, וכל שכן בזה שיש בו לאו ועשה. ואולם להתוס' בזבחים לג: (ד"ה לענין) עשה שיש בו כרת דוחה לא-תעשה ועשה אפילו שלא בעידינה וא"כ אף כאן ידחה כשאין בידו

לטבול עתה, כי כניסת בע"ק להר הבית אינה בכרת אלא בעשה ולא (כמש"כ הריטב"א כאן וערמב"ם ביא"מ ג, יב). ואולם המאירי הביא דעה שבעזרת נשים יש חיוב כרת).

ב. יש להעיר מדברי המאירי כאן שאם כי בתחילת דבריו היה במשמע כהתו"י, אולם בסוף דבריו שכתב לשיטת 'יש פוסקים' שלא הותר אלא מטעם הואיל, שאף בלא טבל הדין כן, מזה משמע שסבר שסברת הואיל מועילה גם להיכנס להר הבית בטומאתו. וכנראה טעמו שאין מסתבר שהותר איסור כניסה במקום החמור ולא תותר הכניסה במקום הקל וא"כ גם הכניסה להר נכלל בהתר הכניסה למחנה שכינה.

דף ח

ואפילו נשא מת נמי, תינה היכא דנשא מת ומת ואח"כ נשא חי דחזיא ליה דביני ביני, אלא נשא מת ולא מת ואחר כך נשא חי לא אחזיא ליה כלל... אף על פי שאין איסור 'אחות אשה' חל על איסור 'אשת אח' [ואפילו למאן דאמר איסור חל על איסור בכולל דברים המותרים, הלא יש אפנים שאין איסור אחות אשה כולל יותר מאשת אח, וכגון שאין לה קרובות אחרות להאסר. ע' רמב"ם סגנות ד, ג] – מכל מקום כיון שאיסור אחות אשה תלוי ועומד ואם ייפקע איסור אשת אח כגון במקום מצות יבום, יחול מיד איסור אחות אשה, ולכך לא פקע איסור אשת אח (כדלהלן ל.ב.), שוב אין אומרים 'הואיל והותר הותר' כי באמת לא הותר כלל (עפ"י אבני נזר או"ח קס, ה).

'אלא כי איצטרך עליה היכא דנשא מת ומת ואחר כך נשא חי'. אף על פי שאסור לו לישא את אחות זקוקתו [ולא מסתבר שהוצרך עליה למצב כזה שנשאה באיסור] – נראה שאין איסור זה אלא מדרבנן. ועוד יש לומר שהמתרץ הזה סובר כמאן דאמר 'אין זיקה' ומותר ליבם לשאת את אחותה (מהרש"א). ובמאירי תירץ באופן אחר, ומשמע שנקט שהזיקה אוסרת מדאורייתא. וצ"ע).

'מכדי כל עריות איכא לאקושינהו לאשת אח ואיכא לאקושינהו לאחות אשה, מאי חזית דאקשת לאחות אשה אקשינהו לאשת אח? איבעית אימא... אבע"א...' יכול היה לתרץ שאין ללמוד מאשת אח כי כן עיקר מצוותו בדחיה ואי אפשר ליבם בלאו הכי [והוא הטעם שאין ללמוד מיבום אשת אח לכל התורה שעשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת – כי יבום שונה שכך הוא עיקר מצוותו], אלא שעדיף מכך הוא מתרץ (רשב"א).

'לקולא וחומרא – לחומרא מקשינן'. מכאן [ומעוד מקומות] מוכח שכלל זה דלחומרא מקשינן, אין טעמו מחמת הספק ומשום ספקא דאורייתא לחומרא, אלא מדה היא בתורה – שהרי על סמך ההקש לחומרא אנו פוטרים מן החליצה ומן היבום (אבני נזר או"ח סב, ד). ודחה שם דברי האומר להפך, וסיים 'ולא אוכל להאמין שיצאו הדברים' – לומר שלחומרא מקשינן מספק ולא מודאי) מפי הגדולים, ואין לי הספרים פה אצטוואצק לעיין בהם'. וע' גם ערוך לנר ואור לציון).

וע"ע באגרות משה או"ח ח"א פה שלענין דרשות מיתור הכתוב נראה שאין אמור כלל זה. ונראה מזה שמדה היא בתורה ולא משום ספק. וע"ע במובא בקדושין לד אודות כלל זה במצוות עשה.

ואמנם כן מבואר בתוס' בב"ק (ג.) שאף בממונות מקישים לחומרא הגם שאין שייך שם ספק להחמיר. וכן משמע בתוס' פסחים (לב סע"ב) שמקישים לחומרא לחייב קרבן, ואין חוששים משום חולין בעורה.

ב. איזהו מורא מקדש – לא יכנס אדם בהר הבית במקלו במנעלו בפונדתו (ארנק שאוור בו מתניו. רש"י) ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא (= קיצור דרך), ורקיקה מקל וחומר [ומה לבוש שק שאינו מאוס אין לבוא אל שער המלך, קל וחומר רקיקה המאוסה. אמר ריב"ל: כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה, כאילו רוקק בבת עינו שנאמר והיה עיני ולבי שם כל הימים. עפ"י ברכות סב].

לא יכנס במעות הצרורים לו בסדינו (ברכות סב). ודוקא בפרהסיא אסרו שנראה כהולך שם לסחורה, אבל מותר ליכנס במעות המוצנעות (תוס' פסחים ז. ד"ה בהר).

לא יקל ראשו כנגד שער המזרח, וכן אין להיפנות במקום חשוף לכיוון המקדש. ע' פרטי הדינים בברכות סא. משמע בגמרא שדינים דאורייתא הם (ע' אבני נזר י"ד תנ, יד). והמאירי כתב שזהו רק מפתח העזרה ולפנים אבל בהר הבית שהוא 'מחנה לוי', דיני המורא מדברי סופרים.

ג. דרשו מלא תבערו אש בכל משבת יכם שאף בבית דין [שנאמר בענינו בכל מושבת יכם] אין השבת נדחית, שאין בית דין שורפים את החייב מיתה אלא בחול [והוא הדין לשאר מיתות בית דין. ואפילו הכינו הפתילה מערב שבת, אין הורגים בשבת. כן מבואר בסוגיא, כמוש"כ התוס'].

מדברי הרמב"ם (בחיבורו, וכן בספר המצוות ל"ת שכב, וכ"ה בספר החינוך) מבואר שיש אזהרה מיוחדת על בית דין שלא לענוש בשבת, ואף באופן שאין בדבר משום מלאכה, כגון מלקות. [ואפשר שסוגיתנו לא דנה אלא מצד עשה ד'ובערת הרע מקרבך' ולא מצד עצם המצוה להעניש, שהיא אינה אמורה בשבת כלל. עפ"י אבני נזר או"ח מו, ב; רכח. וערש"י].

דפים ה – ז

ט. האם עשה דוחה לא-תעשה שיש בו כרת?

אין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת [ואין ללמוד מפסח או ממילה ותמיד שדוחים את השבת, שיש חומרא לכל אחד מהם. וגם משלשתם אין ללמוד במה הצד, שכן ישנן לפני הדיבור].

א. גם במקום שהמצוה תתבטל לגמרי ללא דחיית הלאו, אינה דוחה לאו שיש בו כרת (כן הוכיחו התוס' ו. בד"ה שכן), והקשו שלפרש"י לכאורה יש ללמוד שתדחה באופן זה. וכתבו מפרשים שודאי גם רש"י מודה שכן הוא לפי האמת, וכל דבריו היינו רק לפי מאי דסלקא דעתין שעררה גופא צריכה קרא. ע' תוס' מהר"ם ורבנו פרץ, ועוד).

ב. יש שכתבו ששאר אמוראים מלבד רבא סוברים שעשה דוחה לא-תעשה שיש בו כרת [מלבד במקומות שגילה בהם הכתוב להפך כגון ביבום ובכיבוד אב ואם. וכן אם אפשר לקיים המצוה למחר, כגון קרבנות יחיד ומילה שלא בזמנה] ע' בספר הכריתות ה קפג; מהרש"ל לעיל ד. וע"ע בשבט הלוי ח"ג רג, ד).

ג. מאותו הטעם שאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, שאינו בדומה ללאו דכלאים, כמו כן אינו דוחה ל"ת שיש בו מיתה בידי שמים, הגם שמיתה קלה מכרת (עפ"י שאגת אריה צו, והסכים לזה ר"צ הכהן בספרו אור זרוע לצדיק דפים כח-כט).

דף ז

י. א. דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד – כיצד?

ב. דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש – כיצד?

א. דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד [בדבר שאינו סותר לכלל] – לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. כיצד – והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה, וטמאתו עליו, ונכרתה... והלא שלמים בכלל כל הקדשים היו וכבר ידענו עונש האוכל קדשים בטומאה, ולמה יצאו? – להקיש אליהם ולומר לך מה שלמים מיוחדים קדשי מזבח, אף כל קדשי מזבח, יצאו קדשי בדק הבית שהאוכלם אינו בכרת.

א. בדוגמא האמורה לא יצאו שלמים ללמד על עצמם כלום אלא על הכלל כולו, ויש לפעמים שיצא הדבר מן הכלל ללמד על עצמו וגם על הכלל כולו – ע' בפסחים קכ (עפ"י ריטב"א; שו"ת רשב"ש תצב).

ב. דבר שיצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו, אפילו יש להשיב על הלימוד – אין משיבים כשם שאין משיבים על ההקש ועל גזרה שוה (תוס' יומא מ:).

ב. דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש, אי אתה יכול להחזירו לכללו [בכל שאר דיניו] עד שיחזירו הכתוב בפירושו. כיצד – לפי שיצא אשם מצורע מכלל אשמות לידון בדבר החדש, ליתן דמו על הבהונות, יכול לא יהא טעון מתן דמים ואימורים לגבי מזבח, תלמוד לומר כי כחטאת האשם הוא – מה חטאת טעונה מתן דמים ואימורים לגבי מזבח, אף אשם.

א. התוס' כתבו שאין נקרא 'דבר החדש' אלא אם הוא מנוגד לכלל, אבל אם יצא להוסיף הלכה [כגון חטאת מצורע שטעונה נסכים שלא כשאר חטאות] – אינו 'דבר החדש'. ויש מי שכתב שדבר זה שנוי במחלוקת תלמודו עם ברייתא דתורת כהנים (ע' קרן אורה זבחים מט). ויש שכתבו שדבר שהוא חדש לגמרי, שאינו קיים בשאר מקומות, נחשב 'דבר החדש' גם אם אינו סותר לכלל, ואף התוס' מודים בכך (ע' צאן קדשים שפת אמת ומרומי שדה זבחים מט; חדושי ר' עזריאל; אגרות משה יו"ד ח"ג צו, א).

ב. נחלקו החכמים (בזבחים מט) בדבר שיצא לידון בדבר החדש ולא החזירו הכתוב אל הכלל, האם אפשר ללמוד ממנו אל הכלל [דברים אחרים, אך לא ללמוד ממנו אותו דבר חדש שיצא לידון בו. רש"י תוס' ועוד], ורק ללמוד מן הכלל אליו אי אפשר, או שמא אין להשוותו אל הכלל בשום צד.

ג. מבואר בסוגיא שאשת אח יצאה מכלל העריות לידון בדבר החדש שהתירה הכתוב ליבם, ואף על פי כן היה אפשר ללמוד במה מצינו שאר עריות ממנה, אלא שיש להשיב ולחלק ביניהם (וכן הוכיחו התוס' ביומא מ:).

והרמב"ן בפירושו דברי הראב"ד כתב: דוקא ללמד ממנו אל הכלל אפשר [כשאין להשיב], אבל אין ללמוד מן הכלל אליו במה מצינו.

ושאר ראשונים פרשו בדעת הראב"ד שהיוצא לידון בדבר החדש אין ללמוד ממנו [את הדבר שיצא לידון בו] במה מצינו לכלל כולו, ונידון דיין אינו דומה ליוצא לידון בדבר החדש [אם משום שאין העריות נחשבות ככלל אחד אלא כפרטים (ריטב"א ומאירי), אם משום שאי אפשר ליבם ללא אשת אח, לכך אינו נחשב כדבר שיצא מהכלל לידון בדבר החדש. עפ"י רבנו יונה; נמוקי יוסף].

דפים ז – ח

- יא. א. מצורע שחל שמיני שלו בערב פסח וראה קרי – מה דינו?
 ב. מה ענינו של הכלל 'הואיל ואישתרי אישתרי', מתי הוא אמור והאם הוא מוסכם על דעת הכל?